

De Berlijnse Muur: berichtgeving in Nederlandse kranten

*Een lessenserie bij de handreiking
Primaire bronnen bij geschiedenis*

/ Inleiding

Bij deze lessenserie hoort de handreiking *Primaire bronnen bij geschiedenis*. Hierin lees je over historisch redeneren, het omgaan met primaire bronnen en het belang van taal daarbij. De handreiking en lessenserie baseren zich op de principes van taalgericht vakonderwijs en bieden geschiedenisdocenten handvatten om expliciet aandacht te besteden aan de lees-, schrijf- en mondelinge taalvaardigheid van leerlingen.

Zie ook de andere twee lessenseries:

Klik op de lessenseries en handreiking om deze te bekijken.

Algemene informatie

Doelgroep

Havo-vwo 3/eventueel vmbo-tl 4

Tijdsduur

Twee lessen van 50 minuten, bij voorkeur aaneengesloten

Korte lesbeschrijving

In deze lessen leren leerlingen inzien dat hoe gebeurtenissen beschreven worden sterk afhangt van de achtergrond van de auteur. Deze achtergrond weerspiegelt zich in de gebruikte taal en begrippen. De leerlingen analyseren Nederlandse krantenberichten uit de tijd van de Berlijnse Muur op partijdigheid en bepalen welk krantenbericht het beste aansluit bij de officiële positie van Nederland tijdens de Koude Oorlog. Daarover schrijven ze een historische beschouwing. Zo leren ze om perspectieven te herkennen in historische bronnen en bouwen kennis op over de Koude Oorlog en de bouw van de Berlijnse Muur.

Centrale kwestie

Hoe partijdigheid blijkt in het taalgebruik van een krantenbericht en daarmee de achtergrond van een krant weerspiegelt.

Samenhang geschiedenis-Nederlands

Bij geschiedenis leren leerlingen om historische bronnen te analyseren en evalueren door ze te lezen, erover te praten en te schrijven. Vaardigheden die ze ook bij Nederlands leren en waarbij hogere orde denkvaardigheden een belangrijke rol spelen. Door expliciete lees- en schrijfinstructie en aandacht voor de mondelinge taalvaardigheid van leerlingen, maken ze zich de vaktaal eigen die hoort bij geschiedenis en leren ze historisch redeneren.

Lesdoelen

- De leerlingen herkennen partijdig taalgebruik in historische bronnen.
- De leerlingen schrijven een historische beschouwing¹.
- De leerlingen construeren kennis over de verdeling van de wereld in twee ideologische blokken in de greep van een wapenwedloop en de daaruit voortvloeiende dreiging van een kernoorlog.

Materialen

- gekopieerde krantenberichten (NB: Kopieer het voorbeeldkrantenbericht los van de andere twee krantenberichten)
- werkbladen

Benodigde voorkennis

Kennis over de eerste fase van de Koude Oorlog. Te denken valt aan:

- het ontstaan van de Koude Oorlog;
- de deling van Duitsland/Berlijn;
- democratie (westen)/communisme (oosten).
- de plek van Nederland in dit conflict.

SLO, NOVEMBER 2023

¹ Kritisch kijken naar teksten en een kwestie vanuit een of meer gezichtspunten onderzoeken (Van Norden, 2014).

Taaldenkgesprek

 9 min

- Projecteer op het bord een voorbeeld waarin een gebeurtenis vanuit verschillende perspectieven wordt weergegeven en bespreek de verschillen. Er zijn meerdere mogelijkheden:
 - Verslagen van een voetbalwedstrijd op verschillende supporterssites, waarbij de beschrijvingen grondig van elkaar verschillen.
 - Een eigen actueel voorbeeld uit de media waarbij je bespreekt hoe de verschillen te verklaren zijn.
- Projecteer op het bord de stelling: media zijn altijd partijdig.

Geef je leerlingen even de tijd om over de stelling na te denken en voer een taaldenkgesprek. Je begeleidt het gesprek door ruimte te bieden voor actieve deelname van de leerlingen en door open vragen te stellen die uitnodigen tot redeneren. Je geeft dus niet de antwoorden, maar laat de leerlingen met argumenten komen voor en tegen de stelling. Er is geen goed of fout. Het gaat om het denkproces, waarin iedereen kritisch, maar constructief deelneemt en redeneren zichtbaar is. In het gesprek wil je dat de leerlingen erachter komen dat partijdigheid zich in het taalgebruik kan weerspiegelen. Stel zo nodig de vraag waaruit de partijdigheid blijkt in de verschillende teksten en laat de leerlingen voorbeelden aanwijzen.

Taaldenkgesprekken zijn dialogen waarin leerlingen met elkaar en de leraar nieuwe kennis opbouwen en zo hun taalvaardigheid en denkvaardigheid ontwikkelen (Damhuis & Tammes, 2018). Hoe je deze gesprekken voert, lees je in de handreiking [Primaire bronnen bij geschiedenis](#).

Doelen

Bespreek de doelen van deze les:

 1 min

- Je analyseert krantenberichten uit de tijd van de Berlijnse Muur op partijdigheid.
- Je bepaalt welk artikel het beste past bij het standpunt van de Nederlandse regering.
- Je schrijft daarover een onderbouwde historische beschouwing.

Historische context

Bespreek hoe de situatie in Berlijn rond 1960 was:

 10 min

- Berlijn, gelegen in Oost-Duitsland, was verdeeld in een democratisch westelijk deel en een communistisch oostelijk deel.
- Veel geschoolde Oost-Duitsers vluchtten via West-Berlijn naar West-Duitsland.
- In de nacht van 12 op 13 augustus 1961 sloot de Oost-Duitse regering, na overleg met de Sovjetunie, West-Berlijn af door middel van prikkeldraadversperringen.
- Deze afsluiting leidde tot spanningen tussen de VS en de Sovjetunie.
- De ontwikkelingen in Duitsland werden op de voet gevolgd door de Nederlandse kranten.

Introductie leesopdracht

 5 min

Kom terug op het taaldenkgesprek en bespreek dat kranten niet per se onpartijdig zijn. De mening van een krant of journalist blijkt vaak uit het taalgebruik en de gegevens die wel of juist niet worden vermeld. Bijvoorbeeld: “gisteren is de dictator afgezet” of “gisteren is het gekozen staatshoofd afgezet”.

Modelen

 5 min

Lees het voorbeeldkrantenbericht voor en denk hardop na over enkele woorden die geen oordeel hebben en woorden die wel een oordeel hebben, zoals “vrijheid in het westen veroverd”. Overweeg bij elk gekozen woord of het een oordeel is. Betrek ook de woorden in de woordenlijst bij het hardop denken. Leerlingen leren zo dat denkprocessen niet automatisch leiden naar het doel, maar dat er fouten worden gemaakt. Dit demonstreer je door hardop na te denken over de partijdigheid van een tekst.

Leesopdracht

 15 min

- De leerlingen lezen in kleine groepen krantenbericht A.
- De leerlingen maken de volgende opdracht op werkblad 1:
 - Schrijf de woorden en/of zinnen op waaruit een oordeel blijkt.
 - Oordeelt het krantenbericht positief over het democratische westen of het communistische oosten?
- Bespreek de antwoorden van de leerlingen, vraag de leerlingen naar bewijs uit de tekst.
- Laat de leerlingen in kleine groepen krantenbericht B lezen.
- De leerlingen maken de volgende opdracht op werkblad 1:
 - Schrijf de woorden of zinnen op waaruit een oordeel blijkt.
 - Oordeelt het krantenbericht positief over het democratische westen of het communistische oosten?
- Bespreek de antwoorden van de leerlingen, vraag de leerlingen naar bewijs uit de tekst.

Bespreken leesopdracht

 5 min

- Sluit dit onderdeel af met een korte bespreking, waarin je beide teksten vergelijkt op partijdig taalgebruik.

Introductie

 2 min

Activeer de voorkennis die opgedaan is in les 1 over partijdigheid in de media en hoe je die herkent in geschreven bronnen (taal, perspectief). Leg een link met de Koude Oorlog: verschillen west en oost, Duitse deling en de bouw van de Berlijnse Muur.

Kenmerken van een historische beschouwing

 5 min

Leg uit wat een historische beschouwing is: je analyseert perspectieven op een historisch verschijnsel en je evalueert de perspectieven. Kenmerken van een historische beschouwing zijn inleiding, bespreking perspectieven met bewijs uit de tekst, evaluatie en conclusie. Het is belangrijk om deze kenmerken goed te bespreken. Licht toe hoe deze algemene tekstkenmerken kunnen worden toegepast in deze opdracht: inleiding, analyse beide bronnen, evaluatie van welke bron bij de opvatting van de Nederlandse regering paste en een conclusie.

Introductie schrijfopdracht

 3 min

- Leg uit dat iets goed kunnen opschrijven belangrijk is. Lezers kunnen zo goed beoordelen of iemand gelijk heeft, bijvoorbeeld bij het beantwoorden van open toetsvragen, profielwerkstuk in de bovenbouw, of het schrijven van essays in het vervolgonderwijs. Het is bij geschiedenis belangrijk dat er bewijs geleverd wordt vanuit bronnen.
- Introduceer de schrijfopdracht: welk krantenbericht schrijft op een manier die past bij de ideeën van de Nederlandse regering tijdens de Koude Oorlog?

Modellen

 10 min

- Schrijf al hardop denkend onderstaande tekst stap voor stap op het bord. Maak een paar keer een fout, wis dingen en verander woorden:
- “De Nieuwe Haarlemsche Courant heeft sympathie voor het democratische westen. De krant schrijft dat de mannen zich de vrijheid in het Westen hebben veroverd. Dit betekent dat de krant ervanuit gaat dat de mensen in het Westen vrij zijn. Dat past bij de manier van denken van de democraten.”
- Bespreek dat er iets wordt gezegd over aan welke kant de krant staat, een citaat uit de bron wordt genoemd en een uitleg.

Schrijfopdracht

 15 min

- Bespreek en beschrijf klassikaal artikel A op werkblad 2. Vraag een leerling om het standpunt van de krant te beschrijven en vraag vervolgens een of twee andere leerlingen om feedback te geven op de formulering. Doe dit ook voor de formulering over bewijs en de conclusie. Let op dat er expliciete verbindingen worden gelegd tussen de verschillende onderdelen door frases zoals: “het bewijs is” en “in die tijd”.
- Laat de leerlingen zelf artikel B beschrijven op werkblad 2. Deze opdracht kan eventueel als huiswerk worden opgegeven of bij het vak Nederlands worden gemaakt.

Bespreken schrijfo opdracht

15 min

- De leerlingen bespreken in tweetallen:
 - hoe ze de bronnen omschrijven;
 - de bewijzen uit de bronnen die ze gebruiken
- Inventariseer een of twee goede voorbeelden en bespreek ze klassikaal. Ga in op alle onderdelen van de tekst: beschrijving krantenartikelen, welke bron het beste past bij het standpunt van de Nederlandse regering.
- De leerlingen herschrijven op de verkregen feedback hun eerste versie.
- Bij de bespreking van de schrijfo opdracht is het belangrijk dat er wordt ingegaan op de aanwezigheid van alle onderdelen uit de omschrijving van artikel B (standpunt, bewijs, conclusie).
- Laat leerlingen elkaars werk beoordelen en inventariseer goede voorbeelden.
- De leerlingen herschrijven hun eerste versie op de verkregen feedback.

Tot slot

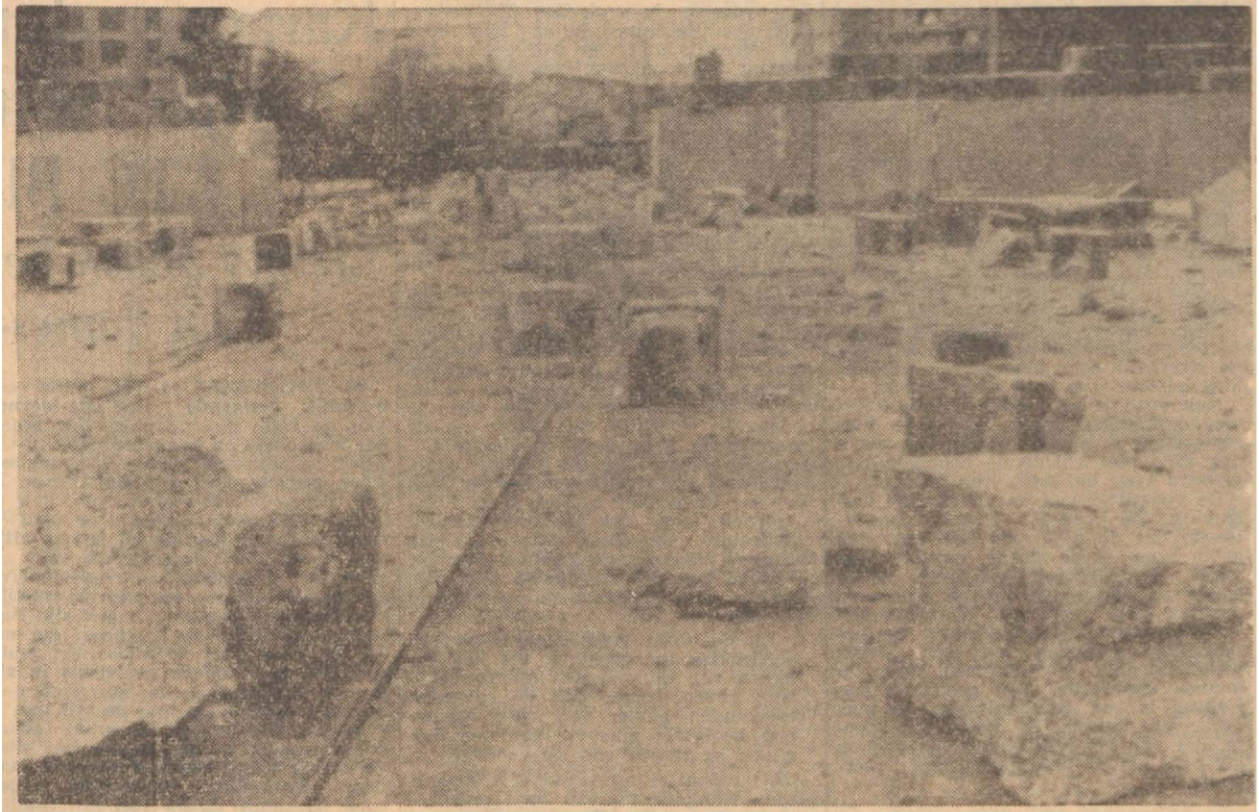
- Bespreek of partijdigheid bronnen betrouwbaarder of onbetrouwbaarder maken.

Gebruikte literatuur

- Taylor, F. (2006). *The Berlin Wall*. Bloomsbury Publishing PLC.
- Van Norden, S. (2014). *Iedereen kan leren schrijven*. Coutinho.

MET GROTE VRACHTWAGEN DOOR BERLIJNSE MUUR

Drie Oostduitse jongemannen hebben zich de vrijheid in het Westen veroverd door met een grote vrachtwagen dwars door de muur naar het Westen te rijden. Tientallen meters ver vlogen brokstukken van de muur in het rond toen de grote wagen de muur ramde en er een bres (achtergrond) in sloeg, welke inmiddels alweer met prikkeldraad is dichtgemaakt. De Vopo's vergaten van verbouwereerdheid te schieten.

Drie Oostduitse jongemannen hebben zich de vrijheid in het Westen veroverd door met een grote vrachtwagen dwars door de muur naar het Westen te rijden. Tientallen meters ver vlogen brokstukken van de muur in het rond toen de grote wagen de muur ramde en er een bres (achtergrond) in sloeg, welke inmiddels alweer met prikkeldraad is dichtgemaakt. De Vopo's vergaten van verbouwereerdheid te schieten.

Bron: Nieuwe Haarlemsche Courant, 11 september 1961

Woordenlijst

- bres: gat
- vopo's: Volkspolitie (politie in Oost-Duitsland)

In de nacht van 12 op 13 augustus 1961 besloot de Oost-Duitse regering om alle toegangswegen tot West-Berlijn af te sluiten. Een dag later verscheen in een Nederlandse krant onderstaand stuk uit een krantenartikel:

De maatregelen komen erop neer dat er een einde wordt gemaakt aan de abnormale toestand, waarbij vanuit West-Berlijn allerlei verdachte figuren ongehinderd Oost-Berlijn en de DDR in en uit konden gaan. Oost-Berlijners hebben voortaan voor een bezoek aan West-Berlijn papieren nodig. Dit voorschrift blijft geldig totdat West-Berlijn een gedemilitariseerde vrije stad zal zijn. Oost-Berlijners mogen niet langer in West-Berlijn werken. Vreedzame bewoners van West-Berlijn kunnen de hoofdstad van de DDR bezoeken op vertoon van hun West-Berlijnse identiteitspas. Militaristen en andere verdachte figuren worden niet toegelaten.

[...]

In het licht van dit agressieve optreden [van het democratische westen] zien de landen van het Warschaupact zich genoodzaakt op te treden, ten einde hun veiligheid en in de eerste plaats die van de DDR te verzekeren. De regeringen van het Warschaupact begrijpen dat deze maatregelen een zeker ongemak voor de bevolking met zich meebrengen, maar de schuld daarvoor berust uitsluitend bij de westelijke mogendheden en vooral bij de regering in Bonn.

Woordenlijst

- Warschaupact: militair samenwerkingsverband van communistische landen
- agressieve: gewelddadige, bozige

Bron: De Waarheid, 14-08-1961

Net nadat de Oost-Duitsers de toegangswegen tot West-Berlijn hadden afgezet, bezocht de West-Duitse kanselier Adenauer West-Berlijn. Tijdens dit bezoek waren bouwvakkers bezig om de Berlijnse Muur te bouwen. Een Nederlandse krant doet verslag van dit bezoek:

Toen de kanselier met zijn uitgebreid gezelschap op de Potsdamer Platz, waar de communisten hun betonnen muur nog steeds uitbreiden, verscheen, lieten de onruststokers [...] scheldtirades tegen het Westen schallen. Hetzelfde herhaalde zich voor de Brandenburger Poort.

Toen de communisten hun gemene grapjes bedreven, waren mensen van de Oost-Duitse film- en televisiejournaal ijverig bezig deze “demonstratie van afkeer” [...] vast te leggen. Ongetwijfeld zal de Oost-Duitse leider het georganiseerde en verzamelde materiaal benutten om de onderdrukte bevolking te laten zien “hoe de arbeiders over de militaristische kanselier denken”.

Enthousiast gejuich

Hoe zij echter in werkelijkheid over hem denken, bleek, toen Adenauer in het noordelijk stadsdeel, waar de sectorgrens in tegenstelling tot het centrum dicht bebouwd is, aankwam. Ondanks het feit dat talrijke communistische politiemannen met hun automatische geweren dreigend de wacht hielden en de Oost-Berlijners met geweld honderden meters van de grens verwijderden, begonnen talrijke bewoners van het afgegrensde stadsdeel enthousiast te juichen toen zij de wagen van de regeringschef ontwaarden. Als op een afgesproken teken begon de ongelukkige menigte plotseling met zakdoeken te zwaaien als een verre groet aan de bezoeker uit Bonn.

Bron: Limburgs Dagblad 23-8-1961

Woordenlijst

- afgegrensde: niet toegankelijk
- kanselier: leider regering (West-Duitsland)
- schallen: laten klinken
- scheldtirades: langere tijd schelden
- sectorgrens: grens tussen Oost en West-Berlijn

Werkblad 1: Analyseren van twee krantenberichten

	Krantenbericht A	Krantenbericht B
Uit welke woorden/zinsdelen uit krantenbericht A en B blijkt een oordeel? Bespreek je keuzes in je groepje en schrijf de zinnen op.		
Oordelen krantenbericht A en B positief over het democratische Westen of het communistische Oosten? Bespreek je keuzes in je groepje en schrijf je antwoord op.		

Werkblad 2: schrijfkader beschouwing

Welk krantenartikel schrijft op een manier die past bij de ideeën van de Nederlandse regering tijdens de Koude Oorlog?

Inleiding

Tijdens de bouw van de Berlijnse Muur stond de Nederlandse regering aan de kant van het democratische Westen. In deze tekst ga ik uitleggen hoe uit Nederlandse krantenberichten blijkt dat zij niet neutraal, maar partijdig waren in dit conflict en welk krantenbericht past bij de opvattingen van de Nederlandse regering.

Bespreking beide Krantenberichten

Licht toe of krantenbericht A het Westen of het Oosten steunt.

Verwerk in je antwoord de woorden/zinsdelen waaruit je dit kunt opmaken.

Licht toe of krantenbericht B het Westen of het Oosten steunt. Verwerk in je antwoord de woorden/zinsdelen waaruit je dit kunt opmaken.

Conclusie

De Nederlandse regering stond aan de kant van het

Dit past het beste bij krantenbericht
